CHLAPEC NA DŘEVĚNÉ BEDNĚ

Jak se nemožné stalo možným… na Schindlerově seznamu

LEON LEYSON

S MARILYN J. HARRAN A ELISABETH B. LEYSON

CHLAPEC NA DŘEVĚNÉ BEDNĚ

CHLAPEC NA DŘEVĚNÉ BEDNĚ

Jak se nemožné
stalo možným…
na Schindlerově seznamu

LEON LEYSON
s Marilyn J. Harran a Elisabeth B. Leyson

LITERA
FORTUNA

Original title: Leon Leyson: THE BOY ON THE WOODEN BOX
Text copyright © 2013 by the Estate of Leon Leyson
Chapter opener photographs copyright © 2013 by Jamie Heiden
Map copyright © 2013 by Drew Willis

Fotografie na str. 217 (nahoře) a 221 (vlevo dole) Adrianne Helitzer,
s laskavým dovolením *Schindler's Legacy*; str. 223 (uprostřed) Jeanine Hill,
s laskavým dovolením Chapman University; str. 223 (nahoře)
s laskavým dovolením Nancy Chase.
Ostatní fotografie jsou použity s laskavým dovolením Elisabeth B. Leyson.

Czech edition © Fortuna Libri, Praha 2013
Translation © Petr Mikeš, 2013

Vydalo nakladatelství Fortuna Libri v edici Fortuna Litera.

www.fortunalibri.cz

Odpovědná redaktorka Veronika Klementová
První vydání

Všechna práva vyhrazena

Žádná část této publikace nesmí být reprodukována, ukládána do informačních systémů
nebo rozšiřována jakýmkoli způsobem, ať už elektronicky, mechanicky,
fotografickou cestou nebo jinými prostředky bez souhlasu majitele práv.

ISBN 978-80-7321-734-1

Mým bratrům, Caligovi a Heršlovi,

a všem synům a dcerám, sestrám a bratrům, rodičům

a prarodičům, kteří zahynuli v holocaustu.

A Oskaru Schindlerovi, jehož vzácný čin

skutečně zachránil „celý svět“.

Leon Leyson

Cesta Leona Leysona
ŠVÉDSKO
Brémy
Berlín
NĚMECKO
Gross-Rosen
Wetzlar
Praha
19
38
Brněnec
POLSKO
Předválečné
hranice
Salcburk
RAKOUSKO

LITVA
LOTYŠSKO
VÝCHODNÍ PRUSKO
SSSR
Narewka
Varšava
POLSKO
Osvětim
Krakov
Płaszów
ČESKOSLOVENSKO
MAĎARSKO
RUMUNSKO

Prolog

PŘIZNÁM SE, ŽE SE MI POTILY DLANĚ A ŽALUDEK jsem měl jako na vodě. Čekal jsem v řadě trpělivě, ale to neznamenalo, že jsem nebyl nervózní. Byla na mně řada, abych potřásl rukou muži, který mnohokrát zachránil můj život… ale to bylo před mnoha lety. Teď jsem se obával, jestli mě vůbec pozná.

Tentýž den, o něco dříve, na podzim roku 1965 cestou na losangeleské letiště jsem si říkal, že člověk, s nímž jsem se měl setkat, mě možná nepozná, nebo si na mě nebude pamatovat. Od našeho posledního setkání uplynulo dvacet let, a odehrálo se na jiném kontinentu a za zcela jiných okolností. Tehdy jsem byl vyhublý a hladový chlapec, bylo mi patnáct, ale vypadal jsem na deset. Teď jsem zralý pětatřicetiletý muž. Jsem ženatý, mám americké občanství, jsem válečným veteránem a učitelem. Když ostatní vykročili,

aby se s naším hostem pozdravili, držel jsem se v pozadí. Koneckonců jsem byl z naší skupiny nejmladší, a bylo jen správné, aby ti starší dostali přednost. A abych řekl pravdu, snažil jsem se to setkání co nejdéle odkládat, protože jsem nechtěl být zklamaný, jestli mě muž, jemuž jsem tak moc zavázán, nepozná. Ale místo zklamání se dostavila úleva, když se srdečně usmál a řekl: „Já vím, kdo jste!“ V očích mu zajiskřilo a dodal: „Jste malý Leyson.“

Měl jsem vědět, že Oskar Schindler by mě nikdy nezklamal.

V době tohoto setkání svět ještě neznal Oskara Schindlera, a nevěděl ani o tom, co vykonal. Lidé z naší skupiny na letišti to však věděli. My všichni a ještě víc než tisíc dalších lidí mu vděčilo za své životy. Přežili jsme holocaust díky obrovskému riziku, které na sebe Schindler vzal, jakož i díky úplatkům a tajným dohodám, které uzavřel, aby nás, židovské dělníky, uchránil od plynových komor Osvětimi. Schindler nás krmil a ukrýval, a dokonce nás vysvobodil z transportů. Uměl využít svou mysl, své srdce, svoji neuvěřitelnou

chytrost a svoje peníze, aby zachránil naše životy. Přechytračil nacisty tím, že prohlásil, že jsme důležití pro válečné účely, i když věděl, že mnozí z nás včetně mě nemají žádné užitečné dovednosti. Ve skutečnosti jsem se musel postavit na dřevěnou bednu, abych dosáhl na páky stroje, na kterém jsem měl pracovat. Ta bedna mi dala šanci přežít, vypadat užitečně.

To, že jsem přežil holocaust, je k neuvěření. Všechno bylo proti mně, a skoro nic pro mě. Byl jsem jenom chlapec, neměl jsem žádné kontakty, nic jsem neuměl. Ale měl jsem jednu věc, která přetrumfla všechno ostatní. Oskar Schindler si myslel, že můj život má cenu. Myslel si, že stojí za to mě zachránit, i když tím, že mi dával šanci žít, vystavil svůj vlastní život nebezpečí. Teď je řada na mně, abych dělal všecko, co umím, a vyprávěl o Oskaru Schindlerovi tak, jak jsem ho znal. Doufám, že se stane součástí vaší paměti, tak jako jsem já byl vždy součástí jeho paměti. Je to také příběh mého života a pojednává o tom, jak se zkřížil s jeho životem. Postupně vás seznámím i se svojí rodinou. I oni ohro-

zili svůj život, aby zachránili ten můj. I v nejhorších časech mi dávali najevo, že mě milují a že jim záleží na mém životě. V mých očích jsou to hrdinové.

1

BĚŽEL JSEM BOSÝ PŘES LOUKU SMĚREM K ŘECE. Jakmile jsem se ocitl mezi stromy, sundal jsem si rychle šaty, chytil se své oblíbené nízko visící větve, přenesl jsem se nad řeku a pak se větve pustil.

To bylo perfektní přistání!

Jakmile jsem se ocitl v řece, uslyšel jsem jedno šplouchnutí a hned nato druhé, protože se ke mně připojili moji dva kamarádi. Brzy jsme všichni tři vylezli z vody a běželi k našim oblíbeným stromům, abychom si to zopakovali. Když nám dřevorubci, kteří pracovali o kus dál u řeky, zka-

zili tuto radost tím, že posílali po proudu čerstvě poražené a rozřezané stromy k mlýnu, rychle jsme si vymysleli novou zábavu. Nejčastěji jsme lehávali na zádech, každý na jednom kusu plovoucího dřeva a pozorovali slunce, jež se prodíralo baldachýnem větví dubů, borovic a jedlí.

Ať jsme si dopřávali tohle potěšení, kolikrát to jen šlo, nikdy jsem se toho nemohl nabažit. Někdy jsme si za horkých letních dnů vzali i plavky, zvláště když jsme si mysleli, že by mohli být nablízku nějací dospělí, ale většinou jsme se koupali nazí.

A to, že mi maminka chodit k řece zakázala, činilo tyto eskapády ještě mnohem víc vzrušující.

Konec konců, neuměl jsem ještě plavat.

Řeka pro nás představovala zdroj velké zábavy i v zimě. Můj starší bratr Calig mi pomohl vyrobit si brusle ze všeho možného, od kousků kovu uzmutých našemu dědečkovi – kováři, až po polínka na topení. Při výrobě bruslí jsme projevili velkou vynalézavost. Byly sice primitivní a neohrabané, ale fungovaly! Byl jsem malý, ale rychlý, rád jsem závodil s většími chlapci na hrbolatém ledě, když jsem viděl, že

nestačí mému tempu. Jednou David, další z mých bratrů, bruslil na tenkém ledě, který se probořil. Spadl do mrazivé řeky. Naštěstí byla mělká. Pomohl jsem ho vytáhnout a spěchali jsme domů, abychom si svlékli promáčené šaty a zahřáli se u krbu. Jakmile jsme se ohřáli a uschnuli, hned jsme utíkali k řece vstříc novému dobrodružství.

Život vypadal jako nekonečná bezstarostná jízda.

Ani ty nejstrašidelnější příběhy a pohádky by mě však nemohly připravit na hrůzy a přízraky, jimž jsem musel čelit už za pár let, na krkolomné úniky, které jsem zažíval, ani na hrdinu, převlečeného za zrůdu, jenž měl zachránit můj život. Má první léta nedávala žádné varování před tím, co mělo přijít.

Bylo mi dáno jméno Leib Lejzon, i když nyní jsem známý jako Leon Leyson. Narodil jsem se v rolnické vesničce Narewka, v severovýchodním Polsku, nedaleko Białystoku, kousek od hranice s Běloruskem. Moje rodina tam žila po tři generace, ve skutečnosti víc než dvě stě let.

Moji rodiče byli slušní, těžce pracující lidé, kteří nikdy nečekali něco, co si nezasloužili. Maminka, Chana, byla nej-

mladší ze čtyř dětí, dvou dcer a dvou synů. Její starší sestra se jmenovala Šajna, což v jidiš znamená „krásná“. Teta byla opravdu moc krásná, zatímco maminka ne, a to ovlivňovalo postoj ostatních lidí k nim, včetně jejich rodičů. Určitě milovali obě své dcery, ale na Šajnu se dívali tak, že je příliš krásná, než aby dělala nějakou fyzickou práci, zatímco maminka pracovat musela. Vzpomínám si, jak mi maminka jednou vyprávěla, že kdysi musela táhnout na zádech celou bednu limonád pro dělníky na polích. Bylo horko, ta bedna ji nesnesitelně tížila, ale přesto to byl tehdy pro ni velmi šťastný den, pro ni i pro mě. Právě v těch polích se ten den poprvé setkala se svým budoucím manželem, mým tatínkem.

Přestože tatínek se jí začal dvořit, jejich manželství muselo být dohodnuto rodiči, nebo to tak aspoň přinejmenším muselo vypadat. Ve východní Evropě to takhle bývalo tehdy zvykem. Naštěstí se rodičům z obou stran vztah jejich dětí zamlouval. Vzali se brzy. Mamince bylo šestnáct, a tatínkovi, který se jmenoval Moše, osmnáct.

Pro maminku byl život v manželství v mnoha ohledech podobný jejímu životu s rodiči. Celé dny trávila domácími pracemi, vařením a péčí o rodinu. Místo o rodiče a sourozence se teď starala o svého manžela a brzy i o děti.

Jako nejmladší z pěti dětí jsem maminku sám pro sebe moc často neměl, takže jsem měl rád dobu, když moji bratři a sestra odešli do školy a na návštěvu k nám přicházely sousedky. Seděly kolem krbu, pletly nebo vyráběly péřové polštáře. Sledoval jsem, jak ženy shromažďují peří a cpou je do povlaků, aby je pak jemně natřásaly a peří se rovnoměrně rozprostřelo. Samozřejmě že pár peříček vždycky vytrousily. Mým úkolem bylo najít ta malá peříčka, jež poletovala vzduchem jako sněhové vločky. Natahoval jsem se po nich, ale ony mi vždycky unikly. Tu a tam se mi podařilo chytit hrst peříček a ženy odměnily moji námahu smíchem a potleskem. Oškubat z drůbeže peří byla těžká práce, takže na každém peříčku opravdu záleželo.

Moc rád jsem poslouchal, jak maminka vypráví různé příběhy a někdy i trochu vesnických klepů a její přítelkyně jí

v tom přizvukovaly. Tehdy jsem viděl její jinou, klidnější a uvolněnější tvář.

Ale i když maminka byla velmi zaneprázdněná, vždycky si našla čas, aby nám projevila lásku. Ráda s námi dětmi zpívala a samozřejmě se také vždycky ujistila, že jsme si udělali domácí úkoly. Jednou jsem seděl sám u stolu a učil se aritmetiku, když v tom jsem zaslechl za sebou nějaké šustění. Byl jsem tak zabraný do učení, že jsem ani neslyšel, jak maminka vešla a začala vařit. Nebyl zrovna čas, kdy se u nás jedlo, takže mě to překvapilo. Pak mi podala talíř míchaných vajíček, která udělala jenom pro mě. Řekla mi: „Ty jsi takový hodný chlapec, zasloužíš si zvláštní pochoutku." Stále cítím tu vlnu pýchy, která se ve mně v té chvíli vzedmula. Maminka na mě byla pyšná.

Můj tatínek Moše se vždycky snažil, aby nám zajistil dobrý život. Viděl lepší budoucnost v práci ve fabrice, než v rodinném povolání kováře. Brzy po svatbě začal pracovat jako pomocný strojník v malé sklárně, vyrábějící ve všech možných velikostech foukané skleněné lahve. Tam se naučil, jak

pro lahve připravovat formy. Díky jeho tvrdé práci, vrozeným schopnostem a pevnému odhodlání byl brzy povýšen a pak zase. Jednou majitel sklárny dokonce tatínka nechal zapsat do pokročilého kurzu výroby a tvarování nástrojů v nedalekém Białystoku. Vím, že to byla důležitá příležitost, protože tatínek si koupil na ten kurz nové sako. Kupovat si nové šaty, to se v naší rodině moc často nestávalo.

Sklárna prosperovala a vlastník se rozhodl, že rozšíří výrobu a přesune ji do Krakova, kvetoucího města ležícího asi pět set šedesát kilometrů na jihozápad od Narewky. To v naší vesnici způsobilo hodně vzrušení. V těch dobách bylo pro mladé lidi, ale vůbec pro kohokoli, velmi nezvyklé opustit místo svého narození. Tatínek byl jedním z mála zaměstnanců, jimž byla nabídnuta možnost stěhovat se do Krakova se sklárnou. Rodiče se domluvili, že tatínek půjde první, a až vydělá dost peněz, přivede nás do Krakova všechny. Trvalo mu ale několik let, než ušetřil takovou sumu a našel vhodné bydlení pro celou rodinu. Mezitím přijížděl každého půl roku, aby nás viděl.